

Valstybės išlaidų lyginamoji analizė

Gediminas Ramanauskas

Socialinių mokslų daktaras
Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Socialinės ekonomikos ir vadybos katedra,
Saulėtekio al. 11, 2040 Vilnius,
Tel. 76 37 61, faksas 76 64 93,
El. paštas: gedram@ism.lt

Šio tyrimo tikslas – žvelgiant į valstybės išlaidų dydį ir prioritetus, nustatyti, ar liberalią ekonominę politiką propaguojantys ekonomistai teisūs, teigdami, kad Vidurio ir Rytų Europos šalyse valstybė vis dar per daug kišasi į ekonomiką. Šio straipsnio pirmoje dalyje nagrinėjama valstybės išlaidų raida nuo XIX amžiaus iki šių dienų, o antroje dalyje – valstybės išlaidų paskirstymas įvairioms reikėms skirtingose pasaulio šalyse, suskirstytose į tris grupes: Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalis, Rytų Azijos šalis bei Vakarų pasaulio šalis. Atliekant šių grupių lyginamąją analizę, valstybės išlaidos nagrinėjamos pagal devynis rodiklius.

Diskusijos dėl aktyvesnio ar pasyvesnio valstybės vaidmens sprendžiant šalies ekonomines problemas neatsižvelgia į vieną svarbų aspektą – valstybės aktyvumas ar pasyvumas ekonominiame gyvenime nėra alternatyvos. Valstybei visada turi rūpėti ekonomika. Diskutuoti reikėtų ne apie tai, ar valstybė turi kištis į ekonomiką, o kaip ji turėtų kištis. Įvairių pasaulio šalių patirtis rodo, kad valstybės vaidmuo gali ir turi skirtis visų pirma priklausomai nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio. Pastebima aiški tendencija: šalis, kurioms sėkmingai pavyko pasivyti ekonomiškai pirmaujančias valstybes, turėjo labai aktyvias vyriausybes, nevengiančias drąsių sprendimų, prasilenkiančių su tuo laikmečiu vyrausia konvencine ekonomine mintimi.

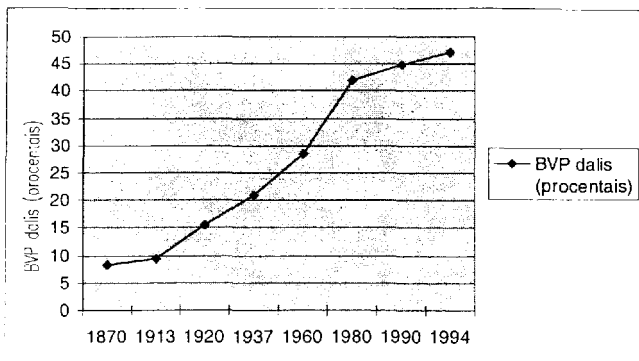
1. Valstybės išlaidų raida

Liberalią ekonominę politiką propaguojantys ekonomistai teigia, kad dauguma ekonomikos

problemų kyla dėl perdėto valstybės kišimosi į ekonomiką. Ši mintis greitai prigijo tiek politiniuose, tiek akademinuose sluoksniuose. Turbūt todėl, kad patogu turėti visų ekonomikos problemų atpirkimo ožį, t. y. vyriausybę, kuri per daug visur kišasi. Liberalūs ekonomistai siūlo apriboti valstybės išlaidas ir vaidmenį kiek įmanoma, palikti jai tik palankią verslo aplinką užtikrinančių paslaugų teikimo funkciją.

Požiūris į valstybės išlaidas per pastaruosius du šimtmečius labai pakito. XIX amžiaus pradžioje klasikiniai ekonomistai ir politiniai filosofai siūlė mažinti valstybės išlaidas, teigė, kad vyriausybė turi rūpintis tik šalies gynyba, policija ir viešuoju administravimu.

XIX amžiaus antroje pusėje Marksas ir kiti socialistinės pakraipos mąstytojai aštriai kritikavo tokias klasikinių ekonomistų mintis. Jie pabrėždavo, kad turto perskirstymas turi būti priškirtas prie svarbiausių vyriausybės funkcijų.

1 pav. Valstybės išlaidų dinamika

Šiuo laikotarpiu Vokietijoje buvo įvesta pirmoji socialinės apsaugos sistema. Nepaisant šių permainų, XIX amžiaus pabaigoje valstybės išlaidos industrinėse valstybėse¹ buvo nedidelės ir, pavyzdžiui, 1870 metais siekė vidutiniškai 8,3 procento BVP (1 pav.) [11].

Valstybės išlaidos pradėjo sparčiai didėti Pirmojo pasaulinio karo metais. Joms finansuoti kilo ir mokesčiai. Po šio karo valstybės išlaidos tebedidėjo, nes Europoje buvo atstatomas karo sugriautas ūkis ir kuriamos socialinės apsaugos sistemos. Dėl didžiosios 1929–1933 metų pasaulio ūkio depresijos daugelis šalių toliau didino valstybės išlaidas, siekdamos sušvelninti krizės padarinius. Antrasis pasaulinis karas ir jo sugriovimai suteikė pagrindą toliau didinti valstybės išlaidas. Pokario metais Vakarų pasaulyje išpopuliarėjo „gerovės valstybės“ idėja. Tokioje valstybėje valdžia pasirūpina netekusiais maitintojo, darbo, sveikatos bei pagyvenusiais žmonė-

mis. Siekdama jiems padėti, valstybė ir toliau turėjo didinti išlaidas. Be to, daugelyje Vakarų pasaulio šalių valstybinis ūkio sektorius sparčiai didėjo. Valstybė tapo stambia darbdave, gamintoja ir paslaugų teikėja.

Valstybės išlaidos sparčiai didėjo iki pat XX a. deintojo dešimtmečio pradžios. Paskui jų didėjimo sparta ėmė lėtėti. 1990 metais valstybės išlaidos industrinėse valstybėse buvo vidutiniškai 44,8 procento BVP, o 1994 metais jau 47,2 procento. Pagal valstybės išlaidų dydį industrines valstybes galima suskirstyti į tris grupes (1 lentelė) [11].

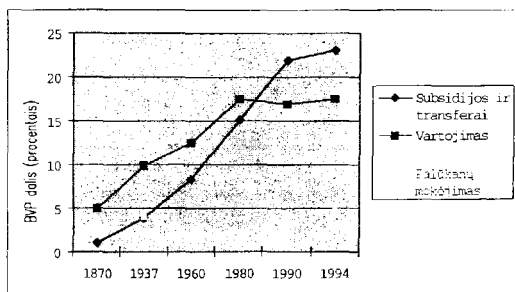
Pagal valstybės išlaidų sudėtį išlaidos subsidioms ir transferams padidėjo labiausiai (2 pav.) [11].

1990 metais šalyse, priskirtose didelių valstybės išlaidų grupei, išlaidos subsidioms ir transferams sudarė 55 procentus visų valstybės išlaidų. Vidutinių valstybės išlaidų grupėje šios išlaidos buvo 50 procentų, mažų valstybės išlaidų grupėje – 40 procentų. Tais pačiais metais palūkanų mokėjimo išlaidos prilygo 6 procentams visų valstybės išlaidų didelių valstybės išlaidų grupės šalyse. Mažų valstybės išlaidų grupės šalys palūkanoms mokėti vidutiniškai išleido ma-

¹ Išlaidų viurkis Airijoje, Australijoje, Austrijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Italijoje, Japonijoje, JAV, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje, Naujojoje Zelandijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Šveicarijoje ir Vokietijoje.

1 lentelė. Šalių klasifikavimas pagal valstybės išlaidas

Valstybės išlaidos	Išlaidų dydis	Šalys
Didelės	Didesnės negu 50 procentų BVP	Belgija, Italija, Olandija, Norvegija, Švedija
Vidutinės	Tarp 40 ir 50 procentų BVP	Airija, Austrija, Ispanija, Kanada, Naujoji Zelandija, Prancūzija, Vokietija
Mažos	Mažesnės negu 40 procentų BVP	Australija, Japonija, Jungtinė Karalystė, Jungtinės Amerikos Valstijos, Šveicarija

2 pav. Valstybės išlaidų sudėtis

žiau nei 3 procentus. Pagal kitus išlaidų komponentus, įskaitant investicijas ir išlaidas švietimui ir sveikatos apsaugai, tarp šalių grupių didelių skirtumų nebuvo pastebėta [11].

Iki šiol nėra aišku, kaip susiję valstybės išlaidos ir ekonomikos augimas. S. Millerio ir F. Russeko (1997) tyrimai parodė, kad šis ryšys priklauso ne tik nuo to, kaip valstybė išleidžia turimas lėšas, bet ir kaip jų gauna. Autorių tvirtinimu, jei valstybės išlaidos yra didinamos valstybės skolinimosi sąskaita, tai poveikis ekonomikos augimui yra neaiškus. Tuo tarpu valstybės išlaidų didinimas didinant mokesčius turi neigatyvų poveikį ekonomikos augimui.

2. Lyginamoji analizė

Tarptautinis valiutos fondas (TVF) apibūdina valstybinį ekonomikos sektorių kaip atsakingą už viešosios politikos įgyvendinimą, teikiant to-

kas paslaugas, kurios negali būti pateiktos rinkoje bei perskirstant visuomenės pajamas [9]. Frazerio instituto tyrimai šiuo klausimu parodė, kad pagrindines savo funkcijas valstybė gali atlikti išleisdama maždaug 10 procentų BVP [3].

Toliau šiame straipsnyje atliekama 30 šalių valstybės išlaidų lyginamoji analizė². Nagrinėjamos šalys suskirstytos į tris grupes (2 lentelė).

Lyginami šie rodikliai³:

- 1) bendrosios valstybės išlaidos (procentais nuo BVP);
- 2) išlaidos švietimui (procentais nuo BVP);

² Ši analizė yra grindžiama duomenimis, kurie buvo surinkti iš daugelio šaltinių (Tarptautinio valiutos fondo, Pasaulio banko, Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, Suvienytųjų Tautų Organizacijos, kitų organizacijų bei autorių)

³ Lentelės su konkrečiais kiekvienos šalies duomenimis, apibūdinančiais valstybės išlaidų dydį, yra pateiktos prieduose.

2 lentelė. Šalių grupių sudėtis

Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalys	Rytų Azijos šalys	Vakarų šalys
Bulgarija	Filipinai	Belgija
Čekija	Honkongas	Danija
Estija	Indonezija	Italija
Latvija	Japonija	JAV
Lenkija	Kinija	Jungtinė Karalystė
Lietuva	Korėja	Nyderlandai
Rumunija	Malaizija	Prancūzija
Slovakija	Singapūras	Suomija
Slovėnija	Tailandas	Švedija
Vengrija	Vietnamas	Vokietija

3) išlaidos sveikatos apsaugai (procentais nuo BVP);

4) išlaidos ginkluotosioms pajėgoms (procentais nuo BVP);

5) išlaidos prekėms ir paslaugoms (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų);

6) darbo apmokėjimo išlaidos (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų);

7) išlaidos skolos aptarnavimo išlaidos (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų);

8) išlaidos subsidijoms ir transferams (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų);

9) išlaidos kapitaliniams įdėjimams (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų).

2.1. Bendrosios valstybės išlaidos

Manoma, kad bendrosios valstybės išlaidos, išreikštos procentais nuo BVP, geriausiai rodo valstybės kišimosi į ekonomiką mastą [3]. Autoriaus tyrimų duomenimis, pastaruoju metu Vakarų valstybės išleido daugiau negu VRE ar Rytų Azijos šalys (3 pav.).

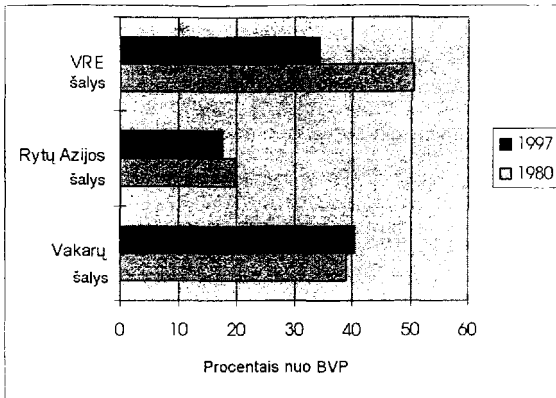
Duomenys apie valstybės išlaidas VRE šalyse 1980 metais nėra pakankamai patikimi⁴. Turimi duomenys nepateikia jokių staigmenų – VRE šalyse, kurios tuomet buvo socialistinės, bendro-

sios valstybės išlaidos, išreikštos procentais nuo BVP, buvo didžiausios. Tačiau XX amžiaus dešimtajame dešimtmetyje, perėjimo iš socializmo į kapitalizmą laikotarpiu, šiose šalyse valstybės išlaidos ženkliai sumažėjo. Įdomu pažymėti, kad VRE šalių grupėje tos šalys, kuriose valstybės išlaidos išreiškus procentais nuo BVP yra mažiausios, mažiausias ir BVP, tenkantis vienam gyventojui (Baltijos valstybės, Rumunija ir Bulgarija).

Kai dėl Rytų Azijos šalių, esami duomenys nepatvirtina konvencinės nuomonės, kad jų vyriausybės labai kišasi į ekonomikos reikalus. Tiek 1980 metais, tiek 1997 metais, išreiškus procentais nuo BVP, Rytų Azijos šalių valstybės išlaidos buvo kur kas mažesnės už VRE ir Vakarų šalių valstybės išlaidas. Tuo tarpu 1980–1997 metais VRE ir Rytų Azijos šalyse valstybės išlaidų dalis, išreiškus procentais nuo BVP, sumažėjo, Vakarų šalyse jos padidėjo ir tapo didžiausiomis tarp nagrinėjamų grupių. Nyderlanduose, Belgijoje ir Prancūzijoje valstybės išlaidos buvo didžiausios Vakarų šalių grupėje. Daugiausiai šioje grupėje išleidę Nyderlandai (47,6 proc. BVP) išleido dvigubai daugiau negu daugiausiai Rytų Azijos šalių grupėje išleidęs Vietnamas (22 proc. BVP) bei daugiau už daugiausiai VRE šalių grupėje išleidusią Vengriją (42,8 proc. BVP) (priedų 1P lentelė).

Šie pastebėjimai prieštarauja konvenciniam požiūriui, kad didelis valstybės kišimasis į ekono-

⁴ Remiamasi duomenimis tik apie dviejų VRE grupės šalių bendrąsias valstybės išlaidas.

3 pav. Bendrosios valstybės išlaidos 1980 metais ir 1997 metais

mikos reikalus yra tik socialistinių bei besivystančių šalių bruožas. Kartu kyla klausimas, ar verta toliau mažinti valstybės išlaidas VRE šalyse.

Norint suprasti procesus, turinčius įtakos valstybės išlaidų svyravimui, būtina analizuoti valstybės išlaidų sudėtį bei kitimą per laiką.

2.2. Valstybės išlaidos pagal funkcijas

Pagal funkcijas valstybės išlaidos gali būti klasifikuojamos į išlaidas švietimui, sveikatos apsaugai ir gynybai.

2.2.1. Valstybės išlaidos švietimui

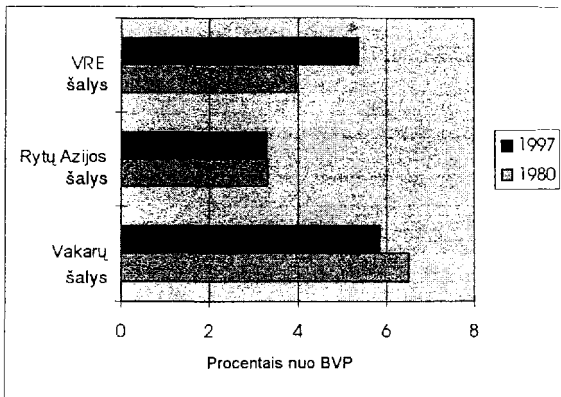
Autoriaus tyrimų duomenimis, valstybės išlaidos švietimui 1997 metais buvo didžiausios Vakarų valstybėse (4 pav.).

Nors Vakarų valstybės išleidžia švietimui daugiausia, per 1980–1997 metus asignavimų švietimui dalis čia sumažėjo. Per tą patį laikotarpį gana ženkliai padidėjo valstybės išlaidos švietimui VRE šalyse. 1997 metais jos išleido švietimui beveik tokią pat santykinę dalį BVP kaip ir Vakarų valstybės.

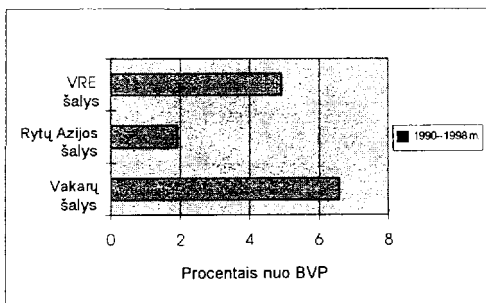
Valstybės išlaidų dalis švietimui Rytų Azijos šalyse buvo gana stabili, nors ir maža, palyginti tiek su Vakarų, tiek su VRE šalimis. 1997 metais šis atotrūkis buvo ypač akivaizdus. Šie duomenys prieštarauja vyraujančiai nuomonei, kad Rytų Azijos šalys, kuriose žmonės vadovaujasi konfucianizmo etika, skiria daug išteklių švietimui. Net tokioje švietimui daug dėmesio skiriančioje šalyje kaip Japonija valstybės išlaidos švietimui sumažėjo nuo 5,8 procento BVP 1980 metais iki 3,6 procentų BVP 1997 metais.

1997 metais VRE šalių grupėje didžiausia valstybės išlaidų dalis švietimui buvo Lenkijoje (7,5 proc. BVP), mažiausia Bulgarijoje (3,2 proc. BVP), tarp Rytų Azijos šalių didžiausia – Malaizijoje (4,9 proc. BVP), mažiausia – Indonezijoje (1,4 proc. BVP), tarp Vakarų šalių didžiausia – Švedijoje (8,3 proc. BVP), mažiausia – Belgijoje (3,1 proc. BVP) (priedų 2P lentelė).

[domu tai, kad VRE šalių grupėje 1997 metais tos šalys, kurios turi daugiausiai ekonominių ir politinių problemų (Bulgarija ir Rumunija), išleido švietimui santyksiškai mažiausiai. Ta pati tendencija pastebima ir Rytų Azijos šalyse.

4 pav. Vidutinės valstybės išlaidos švietimui 1980 metais ir 1997 metais

5 pav. Vidutinės valstybės išlaidos sveikatos apsaugai

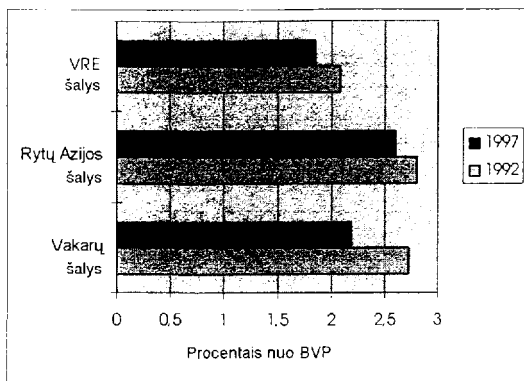
kur mažiausią BVP dalį švietimui išleido Indonezija.

2.2.2. Valstybės išlaidos sveikatos apsaugai

Autoriaus tyrimai parodė, kad paskutiniuoju XX amžiaus dešimtmėčiu didžiausią BVP dalį sveikatos apsaugai, kaip ir tikėtasi, skyrė Vakarų šalys (5 pav.).

Rytų Azijos šalys sveikatos apsaugai išleidžia labai mažą BVP dalį – daugiau nei tris kartus mažesnę negu Vakarų šalys ir daugiau kaip du

kartus mažesnę negu VRE šalys. Tarp Rytų Azijos šalių didžiausią dalį BVP sveikatos apsaugai skiria Japonija (5,9 proc.). Tai kur kas didesnė dalis nei antroji šalis pagal išlaidų dydį grupėje – Pietų Korėja (2,5 proc.). Palyginti VRE šalių grupėje didžiausią BVP dalį sveikatos apsaugai valstybė skyrė Lietuvoje (7,2 proc.), o mažiausią – Bulgarijoje (3,2 proc.). Iš Vakarų valstybių didžiausia BVP dalis sveikatos apsaugai buvo skirta Vokietijoje (8,3 proc.), o mažiausia – Italijoje (5,3 proc.) (priedų 2P lentelė).

6 pav. Vidutinės išlaidos krašto apsaugai 1992 metais ir 1997 metais

2.2.3. Valstybės išlaidos krašto apsaugai

Autoriaus tyrimų duomenimis, 1997 metais didžiausią BVP dalį krašto apsaugai skyrė Rytų Azijos šalys (6 pav.).

Apskritai valstybės išlaidų krašto apsaugai dalis BVP 1992–1997 metais mažėjo visose trijose analizuojamų šalių grupėse. Kaip ir 1992 metais, 1997-aisiais didžiausia BVP dalis krašto apsaugai buvo išleidžiama Rytų Azijos šalyse, o mažiausia VRE šalių grupėje.

Pažymėtina, kad iš visų nagrinėtų valstybių didžiausią BVP dalį krašto apsaugai skyrė Singapūras (1992 m. – 5,2 proc., 1997 m. – 5,7 proc.). Šią šalį pateikia kaip sektiną pavyzdį visoms kitoms tokios įtakingos tarptautinės finansų institucijos kaip Pasaulio bankas ir Tarptautinis valiutos fondas, pristatydamos ją kaip laisviausią ir labiausiai gebančią konkuruoti tarptautinėje rinkoje. Konvenciniu požiūriu, nors šalies saugumas turi pozityvią įtaką ekonomikos raidai, didelės išlaidos gynybai yra našta ekonomikai, stabdanti ūkio plėtrą. Singapūro pavyzdys rodo ką kita – išlaidos krašto apsaugai gali būti svarbi ūkio plėtros skatinimo priemonė, jei dauguma užsakymų tenka vietos įmonėms. Iš-

laidos krašto apsaugai, transformuotos į užsakymus šalies įmonėms, skatina gyventojų užimtumą bei teikia galimybę įmonėms uždirbti, o tai savo ruožtu didina agreguotą paklausą ir investicijas. Šiuos argumentus galėtų sustiprinti ir tai, kad Vakarų šalių grupėje didžiausią BVP dalį krašto apsaugai skyrė JAV (1992 m. – 4,8 proc., 1997 m. – 3,3 proc.).

VRE šalių grupėje didžiausią BVP dalį gynybos išlaidoms skyrė pagal makroekonominius rodiklius skurdžiausios šalys – Bulgarija (1992 m. – 3,3 proc., 1997 m. – 3,0 proc.) ir Rumunija (1992 m. – 3,3 proc., 1997 m. – 2,4 proc.).

1997 metais mažiausia BVP dalis gynybos išlaidoms iš VRE šalių buvo Lietuvoje (0,8 proc.), iš Rytų Azijos šalių – Japonijoje (1,0 proc.), iš Vakarų šalių – Belgijoje (1,5 proc.).

2.3. Valstybės išlaidos pagal jų rūšį

Valstybės išlaidos gali būti klasifikuojamos ir pagal jų rūšį: prekių ir paslaugų pirkimas, darbo apmokėjimas, skolos aptarnavimas, subsidijos ir transferai, investicijos.

2.3.1. Valstybės išlaidos prekėms ir paslaugoms

Autoriaus tyrimai parodė, kad 1997 metais didžiausia valstybės išlaidų dalis prekėms ir paslaugoms buvo Rytų Azijos šalių grupėje (7 pav.).

1980–1997 metais santykinė valstybės išlaidų dalis prekėms ir paslaugoms Rytų Azijos ir Vakarų valstybėse sumažėjo, o VRE šalyse padvigubėjo. Tai gali reikšti, kad VRE šalims, vykdančioms radikalias reformas, teko skirti daugiau lėšų apmokėti naujas technologijas, įrengimus ir užsienio konsultantų paslaugas. Ši tendencija taip pat gali reikšti, kad, siekdamas skatinti užimtumą ir didinti gyventojų pajamas, VRE

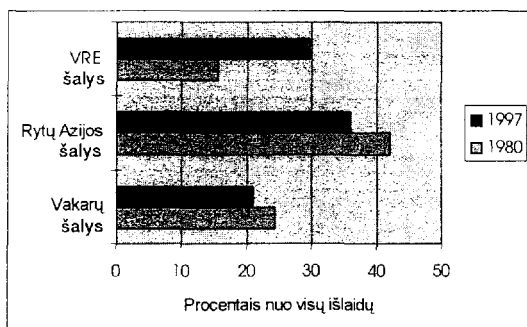
šalių vyriausybės duoda užsakymus victos gamintojams.

Didelė valstybės išlaidų dalis, skirta apmokėti prekes ir paslaugas, Rytų Azijos šalyse gali atspindėti panašų ekonomikos stimuliavimo siekį.

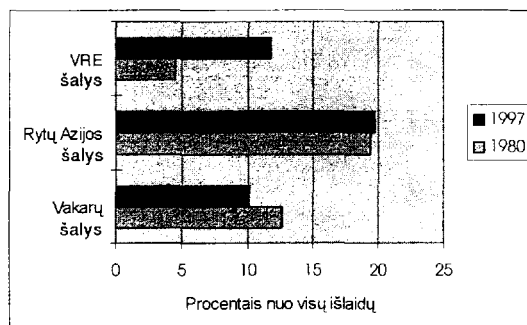
Didžiausią visų valstybės išlaidų dalį prekėms ir paslaugoms iš Rytų Azijos šalių 1997 metais skyrė Singapūras (58 proc.), iš VRE šalių – Lietuva (47 proc.), iš Vakarų valstybių – Vokietija (32 proc.).

2.3.2. Valstybės išlaidos darbo užmokesčiui

Tyrimai parodė, kad didžiausią valstybės išlaidų dalį darbo užmokesčiui skyrė Rytų Azijos šalys (8 pav.).

7 pav. Vidutinės valstybės išlaidos prekėms ir paslaugoms 1980 metais ir 1997 metais

8 pav. Vidutinės valstybės išlaidos darbo užmokesčiui 1980 metais ir 1997 metais

Kadangi šios išlaidos yra glaudžiai susijusios su išlaidomis prekėms ir paslaugoms, jos rodo tas pačias tendencijas. 1997 metais iš Rytų Azijos valstybių didžiausią valstybės išlaidų dalį darbo užmokesčiui išleido Filipinai (31 proc.), iš VRE valstybių – Lietuva (20 proc.), iš Vakarų valstybių – Prancūzija (16 proc.).

Didelė valstybės išlaidų dalis darbo užmokesčiui gali reikšti, kad nemažai užimtųjų dirba valstybės sektoriuje arba tai, kad dirbantys valstybės sektoriuje gauna santyikiškai didelį darbo užmokestį, arba ir viena, ir kita.

2.3.3. Valstybės skolos aptarnavimo išlaidos

Tyrimų duomenimis, 1997 metais iš nagrinėtų grupių didžiausią dalį išlaidų valstybės skolai aptarnauti skyrė Vakarų šalys (9 pav.).

Ši valstybės išlaidų dalis per mažiau nei du dešimtmečius padidėjo daugiau nei trigubai VRE šalyse ir beveik padvigubėjo Vakarų valstybėse. Nors valstybės išlaidų dalis skolai aptarnauti Vakarų šalyse 1980 metais buvo mažesnė negu Rytų Azijos šalyse, padėtis labai pasikeitė. 1997 metais Rytų Azijos šalys skolai aptarnauti išleido mažiausią dalį visų išlaidų.

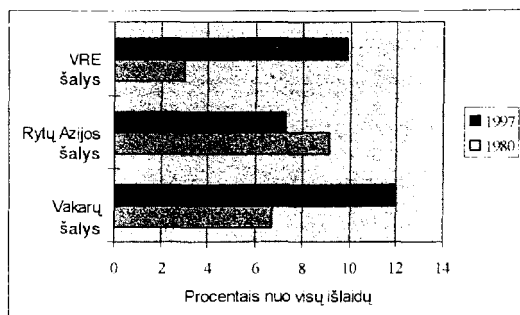
Nors kaip grupė Vakarų valstybės skolai aptarnauti išleidžia daugiausiai, 1997 metais iš nag-

rinėjamų šalių didžiausia dalis visų išlaidų skolai aptarnauti buvo Bulgarijoje (25 proc.) ir Vengrijoje (23 proc.). Mažiausią dalį iš visų 30 valstybių tam skyrė Estija (1 proc.), kuri taip pat priklauso VRE šalių grupei. Iš Rytų Azijos valstybių didžiausią dalį išlaidų valstybės skolai aptarnauti skyrė Filipinai (17 proc.), o mažiausią – Tailandas (2 proc.). Iš Vakarų šalių didžiausią dalį išlaidų valstybės skolai aptarnauti skyrė Italija (19 proc.), o mažiausią Prancūzija ir Vokietija (po 7 proc.).

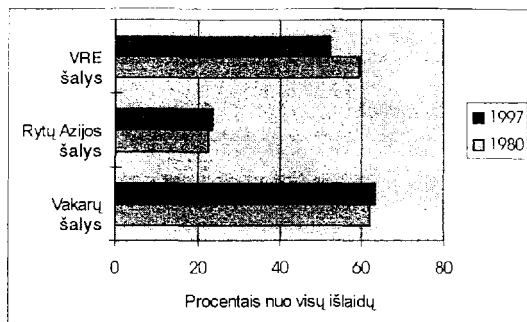
2.3.4. Valstybės išlaidos subsidijoms ir transferams

Liberalias ekonomines idėjas propaguojančios institucijos teigia, kad subsidijų ir transferų skyrimas pricštarauja ekonominei laisvei, todėl turėtų būti panaikintas [3]. Autoriaus atlikti tyrimai parodė, kad didžiausią dalį savo išlaidų subsidijoms ir transferams skiria Vakarų valstybės (10 pav.).

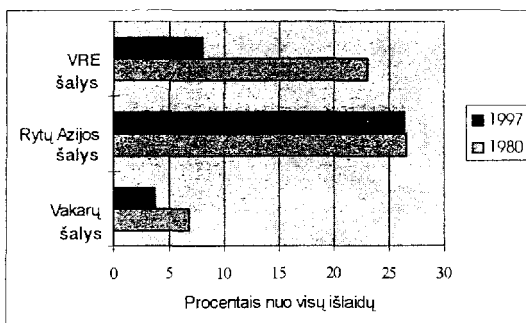
Šis išlaidų straipsnis buvo gana stabilus: per 1980–1997 metus valstybės išlaidų dalis subsidijoms ir transferams šiek tiek padidėjo Rytų Azijos šalyse ir Vakarų šalyse, bet gana ženkliai sumažėjo VRE šalyse. Priešingai paplitusiai nuomonei, kad Rytų Azijos šalys pasiekė sparčių ekonomikos augimą daugiausia dėl valstybės sub-

9 pav. Valstybės skolos aptarnavimo išlaidos 1980 metais ir 1997 metais

10 pav. Vidutinės subsidijos ir transferai 1980 metais ir 1997 metais

11 pav. Vidutinės išlaidos kapitaliniams įdėjimams 1980 metais ir 1997 metais

sidijų ir transferų, skaičiai rodo, kad tam šios šalys išleidžia maždaug tris kartus mažesnę dalį visų savo išlaidų negu Vakarų šalys ir daugiau nei perpus mažesnę dalį negu VRE šalys.

Nors kaip grupė Vakarų valstybės išleidžia subsidijoms ir transferams didžiausią dalį visų išlaidų, 1997 metais daugiausiai tam išlaido Čekija (74 proc.), priklausanti VRE šalių grupei. Rytų Azijos šalių grupėje pirmavo Pietų Korėja (47 proc.), o Vakarų šalių grupėje – Nyderlandai (72 proc.). Mažiausią dalį visų išlaidų subsidijoms ir transferams 1997 metais skyrė atitinkamai pagal grupes Bulgarija (37 proc.), Tailan-

das (7 proc.) ir Vokietija, Italija bei Jungtinė Karalystė (visos po 58 proc.).

2.3.5. Valstybės išlaidos kapitaliniams įdėjimams

Tyrimų duomenimis, 1997 metais Rytų Azijos šalyse valstybės išlaidų dalis kapitaliniams įdėjimams buvo gerokai didesnė negu VRE šalyse ir Vakarų šalyse (11 pav.).

Per 1980–1997 metus valstybės išlaidų kapitalinių įdėjimų dalis sumažėjo visose trijose grupėse. Šis sumažėjimas Rytų Azijos šalyse buvo neįžymus, VRE šalyse valstybės išlaidų kapi-

talinių įdėjimų dalis sumažėjo maždaug triskart, o Vakarų valstybėse maždaug per pusę.

Santykiškai didelė kapitalinių įdėjimų dalis Rytų Azijos šalyse galėjo būti viena iš spartaus ekonomikos augimo šiame regione priežasčių. Tuo tarpu drastiškas kapitalinių įdėjimų dalies sumažėjimas VRE šalyse galėtų paaiškinti įvairių ekonominių problemų šiame regione priežastis.

Iš VRE šalių didžiausia valstybės išlaidų kapitalinių įdėjimų dalis buvo Vengrijoje (10 proc.), mažiausia – Latvijoje (5 proc.). Iš Rytų Azijos šalių didžiausia kapitalinių įdėjimų dalis buvo Tailande (41 proc.), o mažiausia Filipinuose (12 proc.). Vakarų valstybėse didžiausia – Belgijoje ir Italijoje (po 5 proc.), mažiausia – Švedijoje (12 proc.).

2.4. Tyrimo duomenų apibendrinimas

Toliau pateikiamoje lentelėje parodoma, keltą vietą kiekviena nagrinėtų šalių grupė turi pagal kiekvieną iš devynių rodiklių (3 lentelė)⁵.

⁵ Aukštesnė vieta reiškia didesnes išlaidas.

Išvados

1. Iš nagrinėtų šalių grupių bendrosios valstybės išlaidos, parodančios valstybės ekonominio reguliavimo apimtį, yra didžiausios Vakarų šalyse. Pagal išlaidų funkcijas švietimui ir sveikatos apsaugai jos išleidžia didžiausią savo BVP dalį. Pagal išlaidų rūšis Vakarų šalys išleidžia didžiausią visų išlaidų dalį valstybės skolai aptarnauti bei subsidijoms ir transferams. Valstybės išlaidų prekėms ir paslaugoms, darbo apmokėjimui bei kapitaliniams įdėjimams Vakarų šalys skiria mažiausiai.

2. Mažiausios bendrosios valstybės išlaidos yra Rytų Azijos šalyse. Pagal išlaidų funkcijas šios šalys švietimui ir sveikatos apsaugai išleidžia mažiausią BVP dalį, o krašto apsaugai – didžiausią. Pagal išlaidų rūšis Rytų Azijos šalys daugiausia išleidžia prekėms ir paslaugoms, darbo apmokėjimui bei kapitaliniams įdėjimams. Šios šalys mažiausiai išlaidų skiria valstybės skolai aptarnauti bei subsidijoms ir transferams.

3. Tyrimo duomenys nepatvirtino plačiai paplitusios nuomonės, kad Vidurio ir Rytų Europos šalyse valstybė labai kišasi į ekonomikos reikalus. Pagal daugelį rodiklių VRE šalys yra tarp Vakarų

3 lentelė. Turima vieta pagal devynis rodiklius

Rodiklis	VRE šalys	Rytų Azijos šalys	Vakarų šalys
Bendrosios valstybės išlaidos (procentais nuo BVP)	2	3	1
Išlaidos švietimui (procentais nuo BVP)	2	3	1
Išlaidos sveikatos apsaugai (procentais nuo BVP)	2	3	1
Išlaidos ginkluotosioms pajėgoms (procentais nuo BVP)	3	1	2
Išlaidos prekėms ir paslaugoms (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų)	2	1	3
Darbo apmokėjimo išlaidos (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų)	2	1	3
Kredito aptarnavimo išlaidos (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų)	2	3	1
Išlaidos subsidijoms ir transferams (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų)	2	3	1
Išlaidos kapitaliniams įdėjimams (procentais nuo bendrųjų valstybės išlaidų)	2	1	3

ir Rytų Azijos šalių. Išimtis – išlaidos krašto apsaugai: jų dalis BVP šiose šalyse yra mažiausia.

4. Tai, kad Vakarų šalyse valstybės išlaidų dalis nuo BVP yra didesnė negu VRE šalyse ir Rytų Azijos šalyse, nebūtinai reiškia, kad Vakarų šalys daugiausiai kišasi į ekonomikos reikalus. Dėl lyginamųjų duomenų stokos šiame straipsnyje analizuojami rodikliai apima ne visas, o tik dalį valstybės išlaidų. Kadangi skirtingų šalių valstybės pajamų ir išlaidų struktūra nevienoda

(centrinės vyriausybės, vietos, socialinio draudimo biudžetai), formuluoti išvadas apie valstybės kišimosi į ekonomiką lygį būtų ne visai korektiška.

5. Skaičiuojant vidutinius VRE šalių grupės rodiklius, dėl lyginamųjų duomenų stokos vidurkis kartais apibūdindavo tik dviejų šalių duomenis. Kadangi to nepakanka vidurkio reprezentatyvumui, daryti apibendrinimus ne visai korektiška.

LITERATŪRA

1. Agell J., Lindh T. and Ohlsson H. Growth and the public sector: A critical review essay // *European Journal of Political Economy*, 1997, 13, p. 33–52.
2. Commander Simon, Davoodi Hamid and Lee Una J. *The Causes and Consequences of Government for Growth and Well-being*. Washington, DC: World Bank, December 1996.
3. Gwartney James D.; Lawson Robert A., Samida Dexter. *Economic Freedom of the World 2000*. Vancouver B. C., Canada: The Frazer Institute, 1999.
4. IMF. *Republic of Estonia: Selected Issues and Statistical Appendix*. Washington D. C.: IMF, 1999.
5. IMF. *Republic of Latvia: Selected Issues and Statistical Appendix*. Washington D. C.: IMF, 1999.
6. IMF. *Republic of Lithuania: Selected Issues and Statistical Appendix*. Washington D. C.: IMF, 1999.
7. IMF. *Statistics*. Washington, DC. 1999.
8. IMF. *World Economic Outlook*. Washington, DC, May 1997, 1998, 1999.
9. IMF. *World Economic Outlook*. Washington, DC, October 2000.
10. Miller S. M. and Russek F. S. Fiscal Structures and Economic Growth at the State and Local Level // *Public Finance Review*. 1997, vol. 25, no. 2.
11. Tanzi Vito; Schuknecht Ludger. The Growth of Government and the Reform of the State in Industrial Countries // IMF Working Paper 95/1980, December, 1995.
12. Samuelson Paul A. The Pure Theory of Public Expenditure // *Review of Economics and Statistics*. November, 1954.
13. World Bank. *World Development Report 1997: the State in a Changing World*. New York: Oxford University Press, 1997.
14. World Bank, *From Plan to Market: World Development Report 1996*. Oxford, UK: Oxford University Press, 1996.
15. World Bank, *World Tables*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999.

COMPARATIVE ANALYSIS OF PUBLIC EXPENDITURE

Gediminas Ramanauskas

Summary

It is often argued that to increase economic competitiveness the role of government in economic affairs should be scaled down, providing freedom to the market mechanism. State involvement is accused for introduction of distortions and inefficiencies in economic management and the allocation of resources.

In this vein the most widely used justification for the neo-liberal policy prescriptions to the Central East European countries is the claim that the economic problems in the region are primarily due to excessive state

intervention. This justification was readily accepted and quickly became the conventional wisdom because it provided a convenient scapegoat, namely misguided governments meddling too much into economic affairs. Neo-liberals suggest limiting government spending to a minimum size and limiting its role to providing the public services ensuring favorable business environment.

In Section 1 of this paper I analyzed the trends of public expenditure. The analysis revealed that in XX century the role of government in advanced market

economies increased dramatically. This expansion was caused largely by expenditures normally associated with the "welfare state." Governments increased their provision of social services and income transfers for the unemployed, the sick, the elderly and the poor.

In Section 2 I specified nine indicators of public expenditure and compared the values of the indicators for a sample of 30 countries divided into three groups (10 countries in each group): Central East European countries, East Asian countries and Western countries.

This comparative analysis, based upon extensive statistical data, revealed that the total government expenditures as a percentage of GDP were the largest in Western countries. It may indicate that the scope of government interventionism in Western countries is the largest.

The research failed to produce any evidence to support the conventional view that the governments of Central East European countries interfere extensively into economic affairs.

Iteikta 2002 m. sausio mėn.

PRIEDA

1P lentelė. Bendrosios valstybės išlaidos (procentais nuo BVP)

Šalis	Bendrosios išlaidos	
	1980 m.	1997 m.
VRE grupė		
Bulgarija	-	33,6
Čekija	-	35,2
Estija	-	32,0
Vengrija	56,2	42,8
Latvija	-	31,4
Lietuva	-	27,4
Lenkija	-	39,0
Rumunija	44,8	31,9
Slovakija	-	-
Slovėnija	-	-
Rytų Azijos grupė		
Kinija	-	8,1
Honkongas	-	-
Indonezija	22,1	18,0
Japonija	18,4	-
Korėja	17,3	17,4
Malaizija	28,5	19,7
Filipinai	13,4	19,3
Singapūras	20,0	16,8
Tailandas	18,8	19,3
Vietnamas	-	22,0
Vakarų grupė		
Belgija	50,1	46,6
Danija	38,6	41,4
Suomija	28,1	35,3
Prancūzija	39,5	46,6
Vokietija	-	33,5
Italija	41,3	48,2
Nyderlandai	52,9	47,6
Švedija	39,3	44,3
Jungtinė Karalystė	38,3	39,1
JAV	22,0	21,6

Šalti IMF (2000), The World Bank (1994-1999)

2P lentelė. Valstybės išlaidos pagal funkcijas (procentais nuo BVP)

Šalis	Švietimui		Krašto apsaugai		Sveikatos apsaugai (1990–1998) ⁶
	1980 m.	1997 m.	1992 m.	1997 m.	
VRE grupė					
Bulgarija	4,5	3,2	3,3	3,0	3,2
Čekija	–	5,1	2,7	1,9	6,4
Estija	–	7,2	0,5	1,5	5,1
Vengrija	4,7	4,6	2,1	1,9	4,1
Latvija	3,3	6,3	1,6	0,9	4,0
Lietuva	–	5,4	0,7	0,8	7,2
Lenkija	–	7,5	2,3	2,3	4,2
Rumunija	3,3	3,6	3,3	2,4	2,9
Slovakija	–	5,0	2,2	2,1	5,2
Slovėnija	–	5,7	2,1	1,7	6,8
Rytų Azijos grupė					
Kinija	2,5	2,3	2,8	2,2	2,0
Honkongas	2,4	2,9	–	–	2,1
Indonezija	1,7	1,4	1,4	2,3	0,6
Japonija	5,8	3,6	1,0	1,0	5,9
Korėja	3,7	3,7	3,7	3,4	2,5
Malaizija	6,0	4,9	3,2	2,2	1,3
Filipinai	1,7	3,4	1,9	1,5	1,7
Singapūras	2,8	3,0	5,2	5,7	1,1
Tailandas	3,4	4,8	2,6	2,3	1,7
Vietnamas	–	3,0	3,4	2,8	0,4
Vakarų grupė					
Belgija	6,0	3,1	1,8	1,5	6,8
Danija	6,7	8,1	2,0	1,7	6,7
Suomija	5,3	7,5	2,2	1,7	5,7
Prancūzija	5,0	6,0	3,4	3,0	7,1
Vokietija	–	4,8	2,1	1,6	8,3
Italija	–	4,9	2,1	2,0	5,3
Nyderlandai	7,7	5,1	2,5	1,9	6,1
Švedija	9,0	8,3	2,6	2,5	7,2
Jungtinė Karalystė	5,6	5,3	3,8	2,7	5,9
JAV	6,7	5,4	4,8	3,3	6,5

Šaltinis: IMF (2000). The World Bank (1994–1999)

⁶Pateikti paskutiniųjų metų duomenys, apie kuriuos yra informacijos.

3P lentelė. Valstybės išlaidos pagal rūšis (procentais nuo visų išlaidų)⁷

Šalis	Prekės ir paslaugos		Darbo užmokestis		Palūkanos		Subsidijos ir transferai		Kapitaliniai įdėjimai	
	1980	1997	1980	1997	1980	1997	1980	1997	1980	1997
VRE šalys										
Bulgarija	–	30	–	6	–	25	–	37	–	8
Čekija	–	14	–	8	–	3	–	74	–	9
Estija	–	43	–	13	–	1	–	47	–	9
Vengrija	20	17	7	8	3	23	64	48	13	10
Latvija	–	32	–	13	–	3	–	61	–	5
Lietuva	–	47	–	20	–	3	–	41	–	9
Lenkija	–	25	–	13	–	9	–	62	–	5
Rumunija	11	29	2	13	–	12	55	50	33	9
Slovakija	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Slovėnija	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Rytų Azijos šalys	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Kinija	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Honkongas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Indonezija	25	23	15	10	4	10	24	36	47	31
Japonija	13	–	–	–	13	–	54	–	19	–
Korėja	45	27	16	13	7	3	34	49	14	22
Malaizija	38	42	28	26	10	12	19	24	35	23
Filipinai	61	52	27	31	7	17	7	18	26	12
Singapūras	58	58	29	29	15	4	6	8	22	30
Tailandas	55	51	21	29	8	2	14	7	23	41
Vietnamas	–	–	–	–	–	3	–	–	–	26
Vakarų šalys										
Belgija	23	19	16	14	10	17	59	60	8	5
Danija	22	19	13	11	7	13	65	64	7	4
Suomija	22	19	11	7	2	11	66	67	11	3
Prancūzija	30	24	20	16	2	7	62	65	5	4
Vokietija	34	32	9	8	3	7	55	58	7	4
Italija	18	17	13	15	11	19	63	58	5	5
Nyderlandai	16	15	11	9	4	9	72	72	9	3
Švedija	17	14	8	6	7	13	71	71	5	2
Jungtinė Karalystė	32	28	14	7	11	9	53	58	5	4
JAV	29	22	11	8	10	15	54	60	6	3

Šalti IMF (2000), The World Bank (1994–1999).

⁷ Išlaidų suma procentine išraiška nebūtinai turi būti lygi 100, kadangi čia nėra parodytos valstybės išlaidos, finansuojamos negražūniniomis išmokomis ir kt.